

POLITICI DE DEZVOLTARE A REPUBLICII MOLDOVA – CONȚINUT ȘI IMPLICAȚII SPRE INTEGRAREA EUROPEANĂ

DEVELOPMENT POLICIES OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA - CONTENT AND IMPLICATIONS FOR EUROPEAN INTEGRATION

DOI: 10.5281/zenodo.4300348

CZU: 327:338(478)

Mariana IAȚCO,
doctor în științe politice, lector universitar,
Academia de Administrare Publică

SUMMARY

The process of European integration is a topic of major importance thanks to multiple approaches from experts, politicians, civil society representatives, on the grounds that its implementation in practice has an impact on all spheres of society, from educational to social, economic and political, but and on all the actors directly involved in this process, such as the European Union. At the present stage, for the successful European accession and integration of the Republic of Moldova, it becomes essential to study this process in terms of the given dimensions, because the expected result depends on their effective implementation. It should be noted that the accession process has registered both successes and failures on the path of Europeanization of the Republic of Moldova, there are impediments at the institutional level, although in terms of legislative connection to European standards Moldova has only success.

Keywords: policies, development, migration, european integration.

REZUMAT

Procesul de integrare europeană reprezintă o temă de importanță majoră grație abordărilor multiple din partea experților, politicienilor, reprezentanților societății civile, pe motivul că implementarea ei în practică generează impact asupra tuturor sferelor din societate, de la educațional până la social, economic și politic, dar și asupra tuturor exponenților implicați direct în acest proces, cum este Uniunea Europeană (reprezentată de statul vecin România, ca raportor pe țară), cum sunt instituțiile statului, ca Parlamentul, Guvernul și Președinția Republicii Moldova, cum sunt marii actori ai geopoliticii regionale și internaționale, ca Statele Unite ale Americii și Federația Rusă și, desigur, populația Republicii Moldova.

Cuvinte-cheie: politici, dezvoltare, migrație, integrare europeană.

La etapa actuală, pentru aderarea și integrarea europeană de succes a Republicii Moldova devine esențială studierea procesului prin prisma politicilor de dez-

voltare, deoarece de implementarea lor eficientă depinde rezultatul scontat. Este de notat că, procesul de aderare a înregistrat atât succese, cât și insuccese pe calea

europenizării Republicii Moldova, existând impedimente la nivel instituțional, cu toate că pe dimensiunea racordării legislative la standardele europene Moldova are doar reușite. De aceea, importanța articolului este cât se poate de actuală în condițiile, când în ultimii doi ani societatea moldovenească a trecut prin schimbări politice dramatice.

Integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană reprezintă un proces foarte dificil, care necesită o abordare profundă și multidimensională de preaderare. Acest proces implică doi actori, Uniunea Europeană și Republica Moldova, respectiv este necesar de luat în calcul disponibilitatea, eforturile și poziția ambelor părți pe acest vector. Dacă să ne referim la Republica Moldova, integrarea europeană a devenit un element constant al vocabularului politic din țară, fie prin exprimarea adeziunii la valorile europene și perspectiva integrării europene, fie prin contestarea oportunității integrării europene [4]. Starea reală de lucruri, confirmarea sau negarea doleanței de a adera sau, mai exact, de a fi o parte a ceea ce numim „valori europene”, în general, și Uniunea Europeană, în particular, poate fi dedusă prin analiza programelor de guvernare, a documentelor pentru politica externă a Republicii Moldova, precum și a declarațiilor oficiale ale demnitarilor de stat.

Clasa politică trebuie să-și traseze în agenda sa o viziune clară și complexă a procesului de integrare europeană a țării, pregătirii interne a acesteia pentru aderare, să pornească la schimbările treptate instituționale, la implementarea de politici de coordonare și implementare a acestui proces, precum și interacțiunea propriu-zisă cu UE.

Astăzi, în cadrul societății moldovenești, majoritatea percep aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană ca

și integrare europeană. Această percepție este una greșită, fiind necesară delimitarea conceptelor date. Astfel integrarea implică faptul că statul care tinde să facă parte dintr-o organizație deja existentă poate influența regulile de funcționare ale organizației într-o direcție favorabilă pentru sine, în virtutea importanței sale politice, puterii economice și amplasării strategice. Atunci când este vorba de aderare, noul membru acceptă regulile de funcționare în vigoare până la momentul aderării sale și nu are pretenții reformatoare. Potrivit cercetătoarei Cristina Morari, membrii organizației existente pot impune condiții pe care candidatul trebuie să le îndeplinească, deseori, chiar înainte de a fi acceptat [8].

Evoluția relațiilor Republicii Moldova cu Uniunea Europeană pot fi divizate în două etape de bază:

I. 2009-2014 – pregătirea și semnarea Acordului de Asociere cu UE;

II. 2014-2019 – implementarea de către Republica Moldova a Acordului de Asociere [13].

După cum am menționat în paragrafele anterioare, Acordul de Asociere a generat unele procese cu impact pentru Republica Moldova. UE a devenit principalul partener comercial al republicii, aproximativ 70% din exporturile moldovenești au destinație piața comunitară. Potrivit expertului Alexandru Fală, în perioada 2006-2014, ponderea Uniunii Europene în exportul de mărfuri a variat în jurul nivelului de 50%. După crearea Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător cu UE, cota exportului spre UE a fost în continuă creștere de la 53,3% în 2014, la 61,9% în 2015, 66% în 2016 și 68,8% în 2018 [10].

La 5 iunie 2008 Republica Moldova a semnat Declarația comună privind Parteneriatul de Mobilitate Republica Moldova-UE [7], fiind unul din primele state pilot în cadrul acestui program. Parteneriatul

de Mobilitate este un instrument bazat pe dialog politic, conceput pe o durată nedeterminată, prin intermediul căruia UE oferă un cadru flexibil și echilibrat pentru realizarea acțiunilor pe 3 dimensiuni ale Abordării Globale a Migrației:

- 1) migrația și dezvoltarea;
- 2) migrația legală;
- 3) combaterea migrației ilegale.

Scopul acestui program este facilitarea reintegrării migranților moldoveni întorși, voluntar sau forțat, din UE pe piața muncii internă și încurajarea celor care doresc să migreze în UE să utilizeze căile legale. La 12 ani de la aplicare, Republica Moldova a implementat peste 100 de proiecte prin intermediul programului Parteneriatul de Mobilitate.

Începând cu 28 aprilie 2014, cetățenii Republicii Moldova, posesori ai pașaportului biometric, au primit dreptul de a călători fără vize în UE. Republica Moldova a reușit aceasta realizare în urma implementării condiționalităților Planului de Acțiuni privind liberalizarea regimului de către Republica Moldova. La 6 ani de la intrarea în vigoare a regimului liberalizat de vize peste 2 milioane cetățeni moldoveni au călătorit în spațiul Schengen, iar numărul total al trecerilor frontierei de stat în spațiul european din această perioadă a fost de peste 6 milioane, pentru o perioadă de până la 90 zile, fără dreptul de a se angaja în câmpul muncii. Republica Moldova a început un proces profund de modernizare societală și instituțională. Totuși, au fost înregistrate și reanșe la capitolul implementării Acordului de Asocierie.

Impedimentul principal în avansarea calitativă și multidimensională a implementării Acordului de Asocierie este insuficiența voinței politice a guvernărilor de la Chișinău, instabilitatea politică caracterizată prin schimbarea a trei guverne în decurs de un an (Guvernul Filip – 2018-

2019, Guvernul Sandu – 2019, Guvernul Chicu – 2019-prezent).

În mai 2009, Republica Moldova a fost inclusă de către Uniunea Europeană, alături de alte 5 state post-sovietice (Belarus, Ucraina, Georgia, Armenia și Azerbaidjan), în politica europeană de vecinătate Parteneriatul Estic[7]. Scopul Parteneriatului Estic este consolidarea asocierii politice și a integrării economice cu UE a celor șase state post-sovietice din Europa de Est și Caucazul de Sud.

Datorită angajamentului implicat al ambelor părți, negocierile tehnice privind Acordul de Asocierie între Republica Moldova și UE s-au desfășurat dinamic, ele fiind finalizate în anul 2013 pe toate cele trei paliere. Un aspect important al negocierilor a fost insistența Republicii Moldova de a obține de la UE oferirea unei perspective clare europene prin menționarea în acord a posibilității de obținere a statutului de stat candidat. Cu toate eforturile depuse de către diplomația moldovenească, Chișinăul nu a reușit să obțină de la Bruxelles garantarea integrării politice ulterioare a Republicii Moldova în UE prin stipularea în textul Acordului de Asocierie a unui posibil statut de stat-candidat în viitor. La summit-ul Parteneriatului Estic de la Vilnius din 28-29 noiembrie 2013, Republica Moldova a parafat textul Acordului de Asocierie cu UE [6].

După ce a îndeplinit o serie de condiții cerute de UE, cum ar fi adoptarea mediatizatei în societate a legii asigurării egalității (a. n. „lege anti-discriminare”), Republica Moldova a fost primul stat din Parteneriatul Estic care a îndeplinit toate criteriile Planului de Acțiune privind Liberalizarea Vizelor. La 28 aprilie 2014, Consiliul Uniunii Europene a modificat Regulamentul UE privind abolirea obligației de viză pentru călătoriile de scurtă durată pentru cetățenii RM posesori ai pașaportului biometric în spațiul Schengen [12].

În luna iunie 2019 Guvernul RM a prezentat Raportul privind realizarea Planului Național de Acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere RM-UE 2017-2019 [11]. După cum am menționat, prin semnarea Acordului de Asociere s-a deschis o nouă etapă în dezvoltarea relațiilor Republicii Moldova cu UE fundamentată pe principalele domenii de cooperare, precum sunt:

- politica externă și de securitate,
- comerț și alte aspecte legate de comerț,

- justiția, libertatea și securitatea,

dar și pe cooperări sectoriale într-o gamă variată de domenii, cu ar fi administrația publică, business-ul, ocuparea forței de muncă, politica socială și egalitatea de șanse, protecția consumatorilor, sectorul energetic, transportul, agricultura și dezvoltarea rurală, mediu înconjurător, politici climatice, societatea informațională, sănătatea publică, politica în domeniul audiovizualului și cultura [14].

În domeniul justiției, libertății și securității, în acord se pune un accent deosebit pe statul de drept și pe consolidarea instituțiilor și practicilor judiciare. Acordul stabilește cadrul de cooperare în materie de protecție a datelor cu caracter personal; prevenirea și combaterea diverselor infracțiuni care afectează cooperarea părților; mobilitatea cetățenilor (regimul de intrare și ședere, migrația, azilul, gestionarea frontierelor).

Un aspect important vizează armonizarea legislației cu privire la păstrarea datelor de trafic informațional de către operatorii de comunicații electronice pentru o perioadă între 6 luni și 2 ani. Cooperarea pentru protecția datelor cu caracter personal va asigura un nivel adecvat de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei și în special a dreptului la viață privată în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter

personal, iar în contextul acestei asigurări, libera circulație a datelor cu caracter personal între Republica Moldova și statele membre ale UE.

Apropierea graduală a Republicii Moldova de UE va asigura respectarea drepturilor migranților conform principiilor internaționale, normele de admitere, drepturile și statutul persoanelor admise, tratamentul echitabil și integrarea cetățenilor străini.

În ceea ce privește cooperarea sectorială, prin Acordul de Asociere, Republica Moldova își propune să determine crearea unei administrații publice eficiente, responsabile, credibile, transparente și deschise în relația cu beneficiarii serviciilor sale, contribuind, astfel, la sporirea capacităților instituționale și ale resurselor umane ale administrației publice centrale și locale pentru a îmbunătăți eficiența activității acestora.

Reforma în domeniul administrației publice este implementată în R. Moldova cu suportul UE. Printre proiectele promovate se numără:

- proiectul „promovarea planificării și implementării participative ca mecanism eficient de abilitare a comunității și dezvoltare locală sustenabilă”;

- proiectul „Suport pentru modernizarea serviciului public din Republica Moldova în corespundere cu cele mai bune practici europene”;

- proiectul „Parteneriat lărgit durabil pentru reforma de descentralizare” [2].

Pentru crearea unei economii de piață pe deplin funcționale și stimularea comerțului, în cuprinsul Acordului de Asociere au fost stabilite un set de obiective în domeniile dreptului societăților comerciale și guvernării corporative, precum și în contabilitate și audit.

În prezent, la nivelul UE există un set de principii și reguli în domeniul guvernancei corporative, care cuprind recomandări cu

privire la independența administratorilor fără funcție executivă, la comitetele consiliului și la remunerare. Aplicarea dreptului european în domeniul respectiv va institui o mai mare transparență în ceea ce privește remunerarea individuală a membrilor consiliului de administrație, precum și un drept de vot al acționarilor asupra politicii salariale, precum și asupra raportului privind remunerarea.

În domeniul ocupării forței de muncă, întru îmbunătățirea protecției lucrătorilor salariați împotriva unor posibile încălcări ale drepturilor lor și de a crea o mai mare transparență pe piața muncii, Republica Moldova își va alinia legislația la directivele europene ce țin de contractele de muncă pe termen fix, munca pe durată determinată și cea pe fracțiune de normă, organizarea timpului de lucru. La fel, va crea un cadru nediscriminatoriu pentru aplicarea măsurilor de protecție socială a persoanelor disponibilizate prin concedieri colective din toate sectoarele de activitate, indiferent de forma de proprietate și de modul de organizare a activității. De asemenea, regulile referitoare la menținerea drepturilor lucrătorilor în cazul transferului de întreprinderi, unități sau părți de întreprinderi vor fi apropiate de cele ale statelor UE.

Egalitatea între femei și bărbați este unul dintre principiile fundamentale ale dreptului Uniunii Europene. Prin urmare, Republica Moldova va promova egalitatea de tratament fără deosebire de rasă, origine etnică sau sex în ceea ce privește încadrarea în muncă a persoanelor, la formare și promovare profesională, la condiții de muncă. La fel, va fi aplicat principiul egalității de tratament între bărbați și femei în domeniul securității sociale prin creșterea perioadei de contribuție, îndeosebi a femeilor la Fondul de asigurări sociale, se va stabili un stagiul minim egal de cotizare pentru femei și bărbați, vor fi

acoperite și alte riscuri asigurate prin plata contribuției cum ar fi pensia de urmaș, pentru oricare dintre soții supraviețuitori, maternitatea și concediul de creștere și îngrijire a copilului în vârstă de până la doi ani, precum și concediul de îngrijire a copilului bolnav.

Transpunerea acquis-ului comunitar în domeniul sănătății și securității la locul de muncă va determina schimbarea mentalității angajatorilor și lucrătorilor, care trebuie să devină actori conștienți ai activității de prevenire a accidentelor de muncă și a bolilor profesionale. Angajatorul va fi obligat să asigure sănătatea și securitatea lucrătorilor în toate aspectele referitoare la muncă.

Politicile ce urmează a fi implementate în domeniul dreptului consumatorului vor asigura introducerea pe piață a unor produse sigure care nu constituie o amenințare sau o amenințare redusă în conformitate cu natura utilizării acestuia și care este acceptabil în vederea menținerii unui nivel ridicat de protecție pentru sănătatea și siguranța persoanelor. Un alt avantaj îl constituie creșterea protecției intereselor economice a consumatorului urmare a informării exacte, transparente și clare cu referire la prețurile produselor care le sunt oferite, asigurarea unei protecții împotriva practicilor comerciale neloiale.

În același timp, orice consumator din țară va putea depune reclamații în Moldova pentru produsele cumpărate în UE și viceversa, orice consumator european va putea depune reclamații în UE pentru produsele cumpărate în Moldova.

Acordul de Asociere a Republicii Moldova cu UE oferă o posibilitate de modernizare a sectorului energetic prin implementarea celui de-al treilea pachet pentru piața de energie electrică și gaze, care presupune separarea activităților de producere, transport și distribuție a energiei

electrice și a gazelor naturale, libera contractare a furnizorilor de către consumatori și integrarea infrastructurală în piața energetică a UE. De asemenea, Acordul de Asociere include aplicarea legislației naționale cu privire la energia regenerabilă, cu scopul sporirii cotei surselor de energie regenerabilă în consumul total de energie până la 17% către anul 2020, precum și adoptarea legilor care transpun Directivele UE cu privire la eficiența energetică[10], în special privind performanța energetică a clădirilor și privind etichetarea și informația standard despre produs cu includerea datelor privind consumul de energie și alte resurse, pentru produsele cu impact energetic.

Transpunerea acquis-ului UE în domeniul eficienței energetice va putea contribui semnificativ la reducerea majorării consumului de energie și la temperarea efectelor adverse asupra mediului cauzate de producerea și consumul de energie. În plus, acesta ar putea încuraja dezvoltarea, comercializarea și vânzarea unor produse energetice eficiente, susținând concomitent autoritățile din Republica Moldova să promoveze obiectivele primordiale de politici, cum ar fi asigurarea unor servicii cu impact energetic și îmbunătățirea condițiilor de trai ale familiilor cu venituri reduse.

Obiectivul general al politicii de transport este stabilirea unui echilibru între dezvoltarea economică pe de o parte și cerințele de calitate și siguranță ale societății pe de cealaltă parte, pentru a dezvolta un sistem de transport modern și durabil.

Scopul urmărit prin Acordul de Asociere în domeniul transportului rutier de bunuri și de pasageri constă în promovarea unui sistem eficient de transport prin liberalizarea pieței pe cât de mult posibil, asigurând condiții de concurență echitabilă. Realizarea în continuare a

agendei de reforme propuse va determina îmbunătățirea siguranței rutiere, îmbunătățirea calității serviciilor de transport.

Domeniul agricol este un sector cheie pentru economia Republicii Moldova, iar Acordului de Asociere aduce modificări menite să promoveze agricultura și dezvoltarea rurală prin adoptarea practicilor existente din Uniunea Europeană. În primul rând, va fi asigurată îmbunătățirea calității produselor prin protejarea indicațiilor geografice, denumiri de origine și specialități tradiționale garantate. Menționăm că, calitatea unor produse este conferită atât de locul în care au fost produse, cât și de metodele de producție folosite. Un accent mai mare va fi pus pe dezvoltarea continuă a agriculturii ecologice. Agricultorii vor recurge la tehnici care contribuie la menținerea ecosistemelor și la reducerea poluării.

Implementarea acquis-ului european de mediu[1] va aduce beneficii cetățenilor și întreprinderilor din UE și din Republica Moldova, inclusiv prin îmbunătățirea sănătății publice, prin conservarea resurselor naturale, prin sporirea eficienței economice și ecologice, prin integrarea mediului în alte domenii de politică, precum și prin utilizarea de tehnologii moderne, mai curate, care să contribuie la modele de producție mai sustenabile. O atenție specială va fi acordată îmbunătățirii gradului de transparență a luării deciziilor, precum și conștientizării, informării, consultării și participării tuturor cetățenilor în luarea deciziilor privind mediul.

Rezultatul ajustării politicii de stat în domeniul adaptării la schimbările climatice va reuși reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră, va elimina progresiv substanțele care diminuează stratul de ozon, va reduce emisiile poluante ale vehiculelor prin schimbări în compoziția combustibililor.

tibilului, respectiv va interzice producția, introducerea pe piață și utilizarea gazelor fluorurate cu efect de seră sau a produselor și echipamentelor care conțin aceste substanțe.

Armonizarea completă a legislației naționale cu acquis-ul comunitar în domeniul societății informaționale va promova dezvoltarea serviciilor publice on-line cu protecția datelor cu caracter personal, dezvoltarea capacităților administrativ naționale în domeniul comunicațiilor și tehnologiilor informaționale prin realizarea schimbului de informație, bune practici și experiență, precum și va accelera ritmul de dezvoltare a serviciilor de comunicații în bandă largă. Din punctul de vedere al tipurilor de efecte, considerăm că beneficiile comunicațiilor în bandă largă se vor face simțite într-un șir de domenii precum educația, cercetare, economia, sănătatea publică, administrația publică, etc.

Alinierea Republicii Moldova la politicile și activitățile UE urmărește atingerea unui nivel înalt de protecție a sănătății prin prevenirea de boli și amenințări la adresa sănătății, precum și prin promovarea unui stil de viață sănătos urmare a abordării aspectelor legate de consumul de alcool, fumat și consumul de droguri, riscuri legate de mediu și leziuni.

O componentă importantă a Acordului de Asociere este crearea unei Zone de Comerț Liber Aprofundat și Cuprinzător (ZLSAC). Oferă Republicii Moldova cadrul necesar modernizării relațiilor sale comerciale și o bază solidă pentru dezvoltare economică[5] prin eliminarea progresivă a tarifelor vamale și a cotelor și, printr-o armonizare extinsă a legilor, normelor și reglementărilor în diverse sectoare comerciale.

În primul rând, Acordul presupune o liberalizarea graduală a comerțului (în decurs de până la 10 ani din momentul semnării), în funcție de nivelul de sensibi-

litate a produselor la concurența cu producătorii străini. Liberalizarea nu va fi una completă, Republica Moldova limitează importul fără taxe pentru carne și produse din carne, produse lactate și zahăr, fiind stabilite cote cantitative. Eliberarea barierelor din calea importului și exportului va oferi acces direct Republicii Moldova la piața unică europeană și va spori, totodată, concurența pe piața internă, ceea ce, în final, va contribui la diminuarea prețurilor și creșterea diversității și calității produselor.

Concluzii. Cu toate acestea, potențialul oferit de Acordul de Asociere încă nu a fost valorificat. Și aici ne referim la funcționarea instituțiilor democratice, fortificarea statului de drept și al independenței justiției care nu au înregistrat transformări importante. Însă, depolitizarea instituțiilor de drept și apropierea acestora de cetățeni rămâne o restanță. Corupția este în continuare percepută drept principala problemă a societății, iar indicele de percepție a corupției s-a înrăutățit, deși au fost înregistrate și unele reușite. Toate acestea au afectat dialogul UE-Moldova, implicit valorificarea deplină a suportului din partea Uniunii Europene.

Avansarea dialogului RM-UE depinde de voința politică de la Chișinău. Dar pentru aceasta este nevoie de o stabilitate guvernamentală, juridică și administrativă. Accentul principal al guvernării trebuie să rămână la satisfacerea nevoilor și așteptărilor cetățenilor Republicii Moldova. În acest sens cheia progresului rămâne a fi în politica clară și consecventă în dorința de a realiza în continuare prevederile noului Acord. Iar aceasta înseamnă că rezultatele transformărilor trebuie să contribuie la dezvoltarea durabilă a țării și să aducă mai multe beneficii vizibile cetățenilor.

Într-adevăr, o prioritate declarată de către Guvernul Chicu (guvern tehnocrat, dindemocrați și socialiști) pentru 2020

este „vectorul european de dezvoltare al Republicii Moldova”. Asta presupune negocierea unei noi Agende de Asociere, care, la nivel de program electoral și tendințe pro estice a partidului de guvernământ, va corespunde cu programul de activitate al Guvernului. Altfel spus, Agenda de Asociere nu poate fi una ambițioasă atâta timp, cât guvernul își asumă reforme înguste, cum ar fi mica reformă a justiției.

În aceeași ordine de idei, principiul condiționalității rămâne instrumentul de relaționare între UE și Republica Moldova. Uniunea Europeană constant înaintea Republicii Moldova condiționalități, și numai după realizarea lor îi acordă asistența financiară necesară pentru a putea menține cursul de reforme solicitate. Mereu UE va evalua starea de lucruri și schimbările care se vor face din punct de vedere al reformelor. Acest proces prezumă o schimbare de lungă durată și va cere decizii dificile, uneori foarte complexe, din partea autorităților moldovenești.

Regretabil, dar precaritatea relațiilor dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană a fost cauzată, în mare parte, de

„miopia politică” a elitelor, care nu au știut să gestioneze eficient procesele de modernizare prin reformă, dar și prin faptul că aserveau intereselor Kremlinului sau unui grup de oligarhi din țară.

În concluzie, una dintre prioritățile realizării parcursului european constă în accesul la cele patru libertăți de circulație, inclusiv a persoanelor, această valoare nu prezintă altceva decât expresie a demnității umane în contextul proceselor de globalizare. Însă realizarea parcursului european a Republicii Moldova nu ține doar de sferele politico-juridică, comercial-economică și financiar-investițională, un rol destul de important revine europeanizării societății, însușirii și implementării valorilor și normelor care se dovedesc în măsură să asigure vocația europeană a poporului Republicii Moldova.

Republica Moldova ca stat cu aspirații de integrare europeană, dar și cetățenii săi pot să învețe multe din experiența în domeniu a României, preluând practicile pozitive prin care a trecut țara vecină și încercând să evite greșelile comise în procesul de preaderare.

BIBLIOGRAFIE

1. Comisia Comunității Europene. Ghidul privind aproximarea legislației de mediu a Uniunii Europene. În: <https://ec.europa.eu/environment/archives/guide/trans/rom.pdf> la 04.03.2020 (accesat la 23.09.20).
2. Creangă, I., Bostan, O. Beneficiile Acordului de Asociere UE-RM. IDIS „Viitorul”, Chișinău, p. 15-16. În: http://www.viitorul.org/files/library/4946294_md_ghid_ue_final_.pdf (accesat la 04.03.2020).
3. Iohannis că integrarea europeană a Rep. Moldova este o prioritate pentru el. În: <https://www.euractiv.ro/politic-intern/dodon-i-a-transmis-lui-iohannis-ca-integrarea-europeana-a-rep.-moldova-este-o-prioritate> la 24.02.2020
4. Klipii, I. (2001). Evoluția cadrului politic al problemei integrării europene. În: http://ipp.md/old/public/files/Publicatii/2001/integrarea_europeana/Klipii.doc la 24.02.2020
5. Ministerul Economiei și Infrastructurii. Zona de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător (DCFTA) în Republica Moldova. În: <http://mei.gov.md/ro/dcfta> la 04.03.2020 (accesat la 23.09.20).
6. Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene al RM. Pagina informațională des-

re integrare europeană. În: <https://gov.md/europa/ro/archive?&title=&created=&page=5> (accesat la 03.03.2020)

7. Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene al RM. Parteneriatul de Mobilitate. În: <https://www.mfa.gov.md/ro/content/parteneriatul-de-mobilitate> la 03.03.2020

8. Morari, C. Dimensiunile externe și interne în procesul de integrare europeană. Cazul Republicii Moldova. Teză de doctor, 2017, p. 33. În: <http://www.cnaa.md/thesis/52429/> (accesat la 24.02.2020).

9. Parlamentul European. Fișe descriptive despre Uniunea Europeană. Eficiența energetică. În: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/ro/sheet/69/eficienta-energetica> I (accesat la 28.09.20).

10. Platforma on-line Agora.md. Cum a evoluat comerțul dintre RM și UE după DCFTA și care sunt tendințele în primul trimestru al anului 2019. În: <https://agora.md/stiri/57630/cum-a-evoluat-comertul-dintre-rm-si-ue-dupa-dcfta-si-care-sunt-tendintele-in-primul-trimestru-al-anului-2019-infografic> (accesat la 03.03.2020).

11. Raportul privind realizarea Planului Național de Acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere RM-UE 2017-2019. În: https://mfa.gov.md/sites/default/files/raportul_pnaaa_2017-2019_-_semestrul_i_2019.pdf la 03.03.2020

12. Regulamentul (UE) nr. 259/2014 al Parlamentului European și al Consiliului din 3 aprilie 2014 de modificare a Regulamentului (CE) nr. 539/2001 al Consiliului de stabilire a listei țărilor terțe ai căror resortisanți trebuie să dețină viză pentru trecerea frontierelor externe și a listei țărilor terțe ai căror resortisanți sunt exonerati de această obligație. În: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/%20RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32014R0259&from=RO>

13. Suceveanu, N. (2009). Integrarea europeană – interes național!? Revista Națională de Drept, nr. 10-12 (109-111), p. 32. În: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Integrarea%20europeana_interes%20national.pdf la 24.02.2020

14. Uniunea Europeană. Politica Externă și de Securitate. În: https://europa.eu/european-union/topics/foreign-security-policy_ro la 04.03.2020

Prezentat: 13 noiembrie 2020.

E-mail: iatsco44@hotmail.com